

AHLÂK ÇALIŖMALARI VE AHLÂK FELSEFESİ DERGİSİ

Cilt Vol. 2 **Sayı** No. 1

Yayın Tarihi / Publication Date

Nisan / April, 2022

Yazıların sorumluluğu yazarlara, konuşmaların sorumluluğu konuşanlara aittir.

CC BY-NC-ND 4.0

"Mimarlık bir sanat değildir. Mimarlık bir ihtiyaçla belirlenir."

Nevzat Sayın

Ahlâk Dergisi'nin bu sayısında sanatın ve sanatçının ahlâkını tartışıyoruz. Teknik bir izahla başlayalım isteriz. Sizlerin de malumu bazı felsefi yaklaşımlar, bir tanımı ve çerçevesi olan şeyin ahlâkı olur der. Bu yönüyle mimarlığı bir sanat disiplini olarak tanımlayabilir miyiz?

Bence tanımlayamayız. Çok sevdiğim bir sanat tanımı var: "sanat, gereksiz şeylerin en gereklisidir" der. Ben mimarlığı bu tanıma koyamıyorum. Çünkü mimarlık faydaya, gerekliliğe ve gereksinimlere dayalı bir şeydir. Mimarlık kesinlikle bir ihtiyaçla belirlenir ve öncelikle o ihtiyaca cevap verecek olan bir çözümle sonuçlanır. Dolayısıyla bu akış sanatın tanımına aykırı bir şeydir. Bu, mimarın bir sanatçı gibi davranmasını ve mimarlık çözümlerinin ihtiyaca cevap verdikten sonra başka bir şey daha olmasının önüne geçmez. Ama bu durum tanımı belirleyecek kadar esasa dair bir mesele değildir ve bu yüzden esasa dair olan mimarlığın sanat olmadığıdır. Başka bir disiplindir. Nereden ve nasıl başlayalım? Şimdi siz söyleyin.

Aslında çok güzel bir yerden başladık. Bu durumda bir sanatçı ya da mimar mukayesesi yapmamıza gerek var mı?

Şu bağlamda var: mimarlığı sanat olarak tanımlayabilir miyiz diye sorduğumuzda ister istemez tanımlara ve sonunda mukayeseye geliriz. Çünkü dünyayı benim gibi bağlam üzerinden anlamaya çalışan birisi için şeylerin kendi tanımları olduğu kadar başka şeylere ya da durumlara göre de tanımlarının olması gerekir. Benim zihnim öyle çalışıyor. Yani bir şeyi karşılaştırmalı olarak anlayabiliyorum. Kendiliğindenliğiyle değil de onun başka şeylerle olan karşılıklı ilişkisi üzerinden anlamam daha kolay oluyor. Bu yüzden mukayese etmek durumunda kalıyorum. Müthiş bir sonuca varmaktan çok, anlamamızı derinleştirmek için karşılaştırmalara ihtiyacımız var.

Peki, mimarlığın kendisi bir disiplin midir?

Evet, bir disiplindir. Hatta öyle geniş spektrumlu bir disiplindir ki başka şeyleri anlamak için de çok işimize yarar. Daha doğrusu hayatı anlamak için çok işimize yarar. Şeylerin kendileri olarak varlıklarıyla, birbirleriyle kurdukları ilişki düzleminde ötekini anlamamızın kapılarını açtığı için bana çok önemli bir düşünme disipliniymiş gibi gelir. Şöyle düşünün; mimarlık önünde sonunda mekân kurma becerisini geliştiren bir disiplindir. İnşa etmek, etmemek; kâğıt üzerinde bırakılan çizimler ya da inşa edilen yapılar üzerinden konuşabiliriz mimarlığı. Bu evrelerin ölçüklerini, teknolojilerini, sürdürülebilirliklerini, kalıcılıklarını, üsluplarını ve her boyutunu tartışabiliriz. Ama mimarlık için bir tek şey söyle deseler muhtemelen mekân derdik. Mekân dediğimiz şey gerçek nesnelere kurulduğu halde onların toplamından daha fazla olan bir duyusal nesneye dönüşerek bir ‘atmosfer’ tanımlar. Dolayısıyla mekân yapılarak oluşur ama yapıdan başka bir şeydir. Yani sonuç itibariyle çok iyi yapı yapılabilir ama çok iyi mekân yapılmamış olabilir. O yüzden de mimarlık kendisinin olduğu kadar başka şeylerin de kapısını açar. Ve başka şeylerle de kapıları açılır. Zihinsel ve yapısal parçaların birbirleriyle ve bu parçaların her birinin bütünle olan ilişkisini anlamak açısından bence olağanüstü bir zihin açıcı katalizördür mimarlık.

Mimarlığın ahlâkı aynı zamanda mimarın ahlâkı mıdır? Bunun temel kriterleri nelerdir?

Konuya başlarken “bir tanımı ve çerçevesi olan şeylerin ahlâkı olur” demiştiniz ama belki de tanımının kolay yapılamaması yüzünden, bence mimarlığın ahlâkı olmaz, mimarın ahlâkı olur. Derginizi gözden geçirirken Halil Bertay'ın tarihçinin ahlâkı mı tarihin ahlâkı mı meselesindeki tartışmasını okudum. Dediklerine katılıyorum. Bertay ikisine de giriyor. Yani tarihin bir ahlâkı vardır, tarihçinin de bir ahlâkı olması gerekir diyor. Bence konu mimarlık olduğu zaman mimarlığın ahlâkı olmaz ama mimarın ahlâkı olur ve dahası olmalıdır diye düşünüyorum.

Mimarlığın ortak bir çerçevesi yok mu? Her mimar için ortak ve mutlak kurallar yok mu?

Konu mimarlık olduğunda, yapılmaması gereken şeyler bence çok sınırlayıcı, yapılması gerekenler kadar sınırlayıcı bir şey. Bu yüzden konu mimarlık olduğunda bunu konuşmamız zor. Mesela konu hukuk olduğunda bunu konuşabiliriz. Hukukun bir ahlâkı var mıdır? Roma

hukukunun bir ahlâkı var mıydı? İslam hukukunun bir ahlâkı var mı? Bunları konuşabiliriz. Ama konu mimarlığa geldiğinde bu kadar kolay değil bunu konuşmak. Mimarlıkta yapılmaması ve yapılması gereken şeyler genel ahlâk kuralları için de bağlayıcı ve anlaşılır şeylerdir. Mimarlığın bir ahlâkı yok. Ama mimarın bir ahlâkı vardır dememin nedeni o.

Peki, mimarın ahlâkının temel bir kriteri var mıdır?

Ahlâkın kendi kriterleri var: iyi olmak, doğru olmak, faydalı olmak, sürdürülebilir olmak, iyi değilse de hiç olmazsa kötü olmamak gibi. Mesela bu kavramlar üzerinden mimarın angajmanlarının ne olduğunu, ne olması gerektiğini çıkarabiliriz. Ama bu kriterler genellikle sadece mimarlığa ait kriterler değildir. Mimarın nasıl yetiştiğine dair kriterler yaptığı mimarlığın da kriterleridir. Bunları tek tek mimarlar ve mimarlık örnekleri üzerinden açmak daha doğru, daha anlaşılır olur.

Mimarın ahlâki sınırlarından bahsedebilir miyiz? Eğer bahsedebiliyorsak bu sınırın kaynağı nedir?

Şunu söylemekte yarar var diye düşünüyorum. Biri kişisel olan, diğeri toplumsal olan bir meseleden örnek verelim: hep tartışılır ya biz dünyaya ahlâkla mı geliriz yoksa ahlâkı edinir miyiz? Orta Afrika'da yaşayan bir kabilenin giyimi, kuşamı, hali, tavrı ve aile anlayışıyla Orta Asya'da yaşayan, bir ailenin alışkanlıkları, aile anlayışı ve toplumsal davranışları arasında hiçbir benzerlik bulunmasa bile ikisi de kendi içinde belirli bir tutarlılık gösterir. Ve ilkesel anlamda aynılık düzeyinde kimi benzerlikleri de vardır. Dolayısıyla ben ahlâkın bir kısmını doğuştan getirdiğimizi düşünüyorum. Ama çok önemli bir bölümünün de sonradan, içinde yaşadığımız toplumsal dayatmalarla, alışkanlıklarla, ortak kabullerle edinildiğini kabul ediyorum. Neyin iyi neyin kötü olduğunu birileri bize söylüyor, bazen fısıldıyor, bazen sopayla anlatıyor ama bir şekilde söylüyor. Aileden, arkadaşlarımızdan, gittiğimiz okuldan, siyasi otoritenin dayatmalarından edindiğimiz birtakım şeyler var. Dolayısıyla şöyle bir kesite geliyoruz: bu kurallara uymak mı ahlâklılık, yoksa uymamak mı? Çünkü bazen öyle bir ikilemde kalıyorsunuz ki yaptığınız şey yasal değil ama meşru olabiliyor. Öyle bir noktaya geliyorsunuz ki yaptığınız şey uyumsuzluk olsa da doğru olabiliyor. Öyle bir durumda kalıyorsunuz ki eyleminiz şiddet içeriyor, bu, özünde sizin de itiraz ettiğiniz bir şey ama size başka bir anlatım dili bırakılmamış olabiliyor. Dolayısıyla ahlâkın kişisel olanla toplumsal olanın vektörel bir bileşkesi olduğunu düşünüyorum. Daha nesnel olanlarla, toplumsal etkileşimlerle gelen şeyler birbirlerinin içine giriyor ve birbirini etkiliyor. Mesela, Güzel

Sanatlar Akademisi'nin Mimar Sinan Üniversitesi olmadan önce, hatta Sanayi-i Nefise olduğu zamanlardan eski bir fotoğraf düşünün. Kadın ve erkek öğrenciler üç tane çıplak model üzerinden çalışıyorlar. Gele gele geldiğimiz yer neresi? Çıplak model yok..! Bu benim karşı çıktığım, yanlış bulduğum bir şey. Ama inançlar, dinsel öğretiler, merkezi otoritenin dayatması ve akademyanın suskunluğu yüzünden ortak kabul olarak ahlâklı olanın bu olduğu söyleniyor. Şimdi gel de çık işin içinden. Dolayısıyla böyle ilginç kesitlerde bazen reddetmenin ve yasa dışı olmanın göze alındığı yerler daha ahlâklı gibi görünüyor bana. Bu bir vicdan meselesi ve kişisel bir mesele olarak çok önemli bir girdi. Sübjektif ahlâk diyelim buna. Diğerine de dayatılana da objektif ahlâk diyelim, baskı sizi rahat bırakmıyor. Dayatılanı içselleştirecek misiniz yoksa direnecek misiniz? Bıçak sırtı arakesitler olduğu gibi daha kolay baş edilebilir kesitlerde de kaldığımız oluyor. Mesela ben Kuzguncuk'ta yaşıyorum ve bir sokakta olma halim var. Bu evimde olduğumdan daha farklı bir hal. İstedğim gibi olmakla gerektiği gibi olmak arasında bir yer buluyorum kendime. Hem kendimi saklamıyorum hem de ötekilerin varlığını bir veri olarak kabul ediyorum. Bence burası en kritik yer. Kendinizden vazgeçmeden ötekilerin varlığını da en az kendiniz kadar kabul ettiğiniz bir ara kesit bulmanız gerekiyor. Benim ahlâki kriterim bu. Mimarlık yaparken ahlâki kuralım ise çok daha basit: yasalara, yönetmeliklere, çevreye uyup uymamaktan çok ben bu yaptıklarımı hiçbir şey saklamadan kalabalıkta anlatabilir miyim diye düşünüyorum. Anlatabilirim dediğimde yapıyorum. Anlatamayacağım bir şeyse yapmıyorum.

Estetik kaygılar, ahlâk ile sınırlandırılabilir mi?

Estetik kaygıların ahlâkla sınırlandırılması çelişkili ve yan yana gelemeyecek bir şey gibi görünüyor. Ama dolaylı nedenler yüzünden de olsa sınırlar olabilir ve var. Ancak estetik nedenlerle göstermek istediğiniz bir şeyi, ahlâki nedenlerle sınırlandırıyor olmamalısınız bence. İçinde yaşadığınız toplumun, çevrenin, ortamın, bütün verilerini düşünüyorsanız ve değerlendiriyorsanız bunları pekâlâ devreye sokabilir ve öyle üretebilirsiniz. Sorunları girdiye dönüştürdüğünüzde neredeyse kendiliğinden olur. Olmasa iyi olurdu ama var bu görünmeyen sınırlar.

Mimarlık söz konusu olduğunda gerçeklik, ilham, taklit gibi kavramların ahlâki konumu ve durumu nedir? Mimarın ortaya koyduğu işin, tasarımın, eserin mutlak kendisine aitliği söz konusu mudur?

Yapılanın mimarına aitliği çok önemli bir ahlâki meseledir. İşin, tasarımın veya eserin bütünüyle mimarına ait olması gerekir. Eğer tasarım, özgün olarak o mimara ait değilse, iyi bir metinde yazarın alıntılarını dipnot ve kaynakça ile göstermesi gerektiği gibi mimarın da çıkış noktalarını ve kaynaklarını açıkça belirtmesi gerekir. Bir mimar herhangi bir eski yapıdan yola çıkarak da 'yeni' bir şey yapabilir. Ama o zaman kaynaklarını belirtmesi gerekir. Aynen yaparken de benzerini yaparken de ya da onu sürdürülebilir bir izlek olarak alıp yeni bir şey yaparken kaynaklarını sunması gerekir. Bence bu çok önemli bir ahlâki meseledir. Bunu kendi buluşu, kendi önerisi olarak sunduğunda ve bu kaynaklardan hiç söz etmediğinde etik bir problem çıkar ortaya. Yani bir alıntıya değil çalıntıya dönüşür iş. Aradaki bu çok önemli fark bir Ç harfine bakar... Bence bugünün dünyasında, Ataşehir'deki ya da Çamlıca'daki camiye yapmak kabul edilebilirlik sınırlarının çok ötesinde bir şey. Çünkü kötü bir taklide dönüştüler sonunda. Kaynaklar belirtilmek koşuluyla özgünlük mutlaka yepyeni bir şey söylemenizi gerektirmez. Nereden yola çıktığınızı apaçık deklare etmeniz koşuluyla tarihselci bir bakışla pekâlâ 'eski' bir şey de yapabilirsiniz. Buradaki hassas nokta taklittir. Nesneyi taklit ettiğinizde kopyayı konuşuyor oluruz, yöntemi taklit ettiğinizde mimesisi...

Mimar Sinan'ın Kılıç Ali Paşa Camisi'ni yaparken Ayasofya'yla olan planimetrik benzerliğinin nedeninin sonradan ve spekülâtif bir değerlendirmeye Mimar Sinan'ın devşirme bir Ermeni, Kılıç Ali'nin de devşirme bir Katolik olduğu için bu güzel yapıyı Ayasofya'yı anmak gibi yaptıklarının söylenmesi Kılıç Ali Paşa Camisi'ni ve Sinan'ı eksiltmez arttırır.

Zanaatta ve mimarlıkta özgünlük ilkesinin ahlâki bir sorumluluğu var mıdır?

Ayrı ayrı meseleler olarak var. Bir zanaatkârı sanatkârdan ayıran en önemli nokta zanaatkârın işin sonunda ortaya çıkacak olan şeyi daha başında bilmesidir. Sanatkâr ise ortaya çıkacak olan şeyi biliyor olsa bile onu bütünüyle bilmeyen ve ortaya çıkacak olan şeyin rastlantıyla kurgusallık arasında, kendisi için de aşkınlık durumuna razı olan kişidir. Dolayısıyla bir zanaatkârın ahlâki, peşinde olduğu şeyi peşinde olduğu şey gibi yapabilmektir. Ona eklediği küçük yenilikleri de apaçık, okunaklı bir biçimde hem sözel olarak hem de nesnenin kendisi üzerinden söyleyebilmektir. Ya da başkalarının bunları söyleyebilmesi için gerekli işaretleri kullanmasıdır. Bir sanatkâr için ise ahlâk yeni ya da eskiye benzer bir biçimde ürettiği şeyin kaynakları konusunda çok açık olmasıdır. Geçenlerde Sabancı Müzesi'nde "Şehzadenin sıradışı dünyası: Abdülmecid Efendi" sergisinde "avluda" isimli bir resmin hangi

noktasının, hangi batılı ressamın hangi resminden esinlenerek yapıldığı, hangisinin neredeyse aynen, hangisinin ne kadar dönüştürülerek yapıldığının analizi vardı. Bence bu analiz Abdülmecid Efendi'yi yukarıya çeken bir şeydi. Çünkü aynı zamanda resim yasağı olan bir dinin halifesi olarak, bu nitelikte resim yapan bir sanatçının bunun okunamaz olduğunu düşünmesine imkân yok. Bu kadar veriyi toplayıp tamamen başka ve yeni bir resmin içinde izlek olarak aldığı batılı sanatçıların resimleri içindeki nesnelere yer yer aynen yapmış olması tam da bu konuştuğumuz çerçevede, şehzadenin kendisi gibi sıra dışı bir örnek. Zanaatkârlıkla, sanatkârlık arasında bir yerdeyiz. Biraz kılıç Ali Paşa Camisi örneğinde Sinan'ın davranışına benziyor. Mimarlık da bu bağlamda sanatla zanaatkârlık arasında bir yerde düşünülebilir. Mimarlıkta da böyle arakesitler var ama kopya ile mimesis arasındaki sınırı aklımızda tuttukça ve bu sorumluluğu taşıdıkça özgünlük anlamında ahlâki bir sorun yok.

Mimarlık eğitiminin ahlâki sorumlulukları ve kriterleri nelerdir?

O kadar geniş spektrumlu bir şey ki bu mimarlık eğitimi meselesi. Türkiye'de 135 tane mimarlık okulu var. Bir defa ahlâksızlık buradan başlıyor. Çünkü bu kadar okulu besleyecek kadar akademisyenimiz yok. Bu kadar okulun doğru dürüst bir altyapısı yok. Ve dolayısıyla buradan mezun olacak öğrencilerin 'mimar' ol(a)mayacağını hepimiz biliyoruz. Bulunduğu yeri tanımayan, hiç kültür merkezine girmemiş öğrenciler kültür merkezi çiziyorlar... O balıklar ki derya içindedirler, deryayı bilmezler gibi bir şey bulduğumuz coğrafyayı tanımamak. Mimarlık dediğimiz şey hani mekândı, hani yerdi, hani coğrafyaydı? Daha bulduğumuz yeri tanımıyoruz. İkinci ahlâksızlık burada başlıyor. Öğrencileri mezun ederken kullanılan çizim, tasarım ve jüri kriterleri o kadar aşağıya çekilmiş bir durumdaki aslında onları bir an önce mezun etmeye yönelik bir amaç var sadece, başka hiçbir endişe yok. Bu da üçüncü ahlâksızlık.

Bunların üzerine ne kurulabilir? Burada iş öğrencinin kendi ahlâkına kalıyor.

Sizce bunun kriterleri nelerdir?

"Öğrencinin ahlâkına" bırakmadan önce yapılması gereken 'çok basit şeyler' var: Önce büyük bir projenin olması gerekir. Nasıl bir mimarlığa ihtiyacımız var? Bu mimarlığı yapabilmek için hangi mimara ihtiyacımız var? Bu mimarı üretebilmek için nasıl bir eğitim modeline ihtiyacımız var? Yanılmıyorsam mimarlık fakülteleri her yıl sekiz bin mezun veriyor. Bunlardan kaç tanesi tasarım yapacak? Ve diğerleri ne yapacak? 1980 darbesi, T.C.'nin temel

ilkelerinden biri olan aynılaştırma ilkesini dayatarak bütün okulları üniversite statüsüne yükseltti. Yüksekokul yok. Akademi yok. Meslek yüksekokulu yok. Sanat okullarının da canına okundu. Dolayısıyla bu sistem tasarımıyla uygulama arasındaki ara yüzleri halledebilecek adam tipini ortadan kaldırdı. Onun için şantiyeye gidecek adam bulamıyorsunuz. Sürveyan yok, formen yok. Adam mimar olmuş şantiyede inşaat çavuşu ile aynı masaya mı oturacak..? Sanat okullarının inşaat bölümünden çıkan o kadar kıymetli ve olmazsa olmaz adamlar vardı ki, işi onlar yapar, yaptırırdı. Bunların hepsini tükettiler. Merkezi otoritenin yönettiği ya da yönettiğini zannettiği ülkedeki insanların niteliği hakkında bir fikri olmalı ki eğitim kurumlarını ona göre donatsın. Oysa böyle bir fikir varmış gibi görünmüyor. Yapılanlar ya bilerek kötülük ya da beceriksizce ahmaklık. İkisi de birbirinden berbat bir durum çıkartıyor ortaya. Niye acaba dünyanın başka yerlerindeki mimarlık okullarının statüleri birbirlerinden farklı? Çünkü mimarlık okulunda okuyan herkes mutlaka tasarımcı olacak diye bir kural yok. Bunların sadece çok küçük bir bölümü tasarımcı olur. O zaman okul türlerinin aynılaştırılması da başka bir büyük ahlâksızlık. “Burada iş öğrencinin kendi ahlâkına kalıyor” ama mimarlık okuluna gelene kadar edindiği ahlâk ne ki ona kalanla kendine bir yol bulsun..?